

Hiša pri Jugoslovanih, posebe pri Slovencih.

Poročilo o dr. M. Murkovi razpravi „K zgodovini kmetiške hiše pri južnih Slovanih.“¹⁾

Spisal Jos. Wester.

Romantična navdušenost za poznavanje narodove duše si je v minolem stoletju dajala duška v raznih strokah: v poeziji, zgodovini, etnografiji, pred vsem pa v mitologiji in paleontologiji. Kazalo je, kakor da bi hoteli vse, kar je bilo že mrtvega na narodnem telesu in duši, zopet v življenje poklicati. Starina naj bi se pomladila, mrtvo naj bi oživel. Taka romantika veje iz Vodnikove „Ilirije oživljene,“ iz Koseskega visokozvenečih od, iz zgodovinskih in mitoloških raziskav Trstenjakovih in še dandanes se včasih oglasi znanstven pisatelj, omamljen od modre cvetke romantike. Ti možje so v svoji preveliki gorečnosti dostikrat predaleč segli: hipoteze so proglasili za neomajne resnice in na podlagi takih navideznih dejstev so strmečemu svetu podajali bajnolepe slike iz davne narodove preteklosti. Minili so ti sanjarski časi in realna znanost, temelječa na dokazanih ali vsaj verjetnih dejstvih, je prevladala. Zanimanje za narodovo preteklost, za njega kulturno zgodovino, za kulturno sorodnost in odvisnost od sosedov ni ponehalo, temveč porodilo je novo vedo, folkloristiko (narodoznanstvo).

Ta je pri drugih Slovanih, posebno pri severnih, hitro prišla v veljavo; tudi Hrvatje in Srbi so nas Slovence prehiteli. Sicer je obilo narodopisnega gradiva nabranega v Bleiweisovih „Novicah“, v Janežičevem „Glasniku“, v „Letopisih“ Matice slovenske, tudi že v Valvasorju, da, celo že Trubar omenja, seveda le mimogrede, domače običaje, a sestavno se je pričelo nabirati šele v najnovejšem času. Glavna zasluga za to pričeto delo gre vseučiliškemu profesorju dr. Murku, ki je že leta 1896. o priliki češko-slov. razstave

¹⁾ Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Von Dr. M. Murko, Graz. Separatabdruck aus Band XXXV. und XXXVI. der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Mit 9 Abbildungen im Texte. Wien 1906.

v Pragi objavil velepomemben članek,¹⁾ v katerem je Slovence seznanil z ustrojem in pomenom omenjene razstave in jim končno podal nauke, kaj bi se dalo v naših deželah storiti za poznavanje naroda in kako naj bi se to delo započelo. Žal, da ni našel zaželenega odziva! Saj za posameznega je tako obsežno delo pretežavno, korporacija se pa ni nobena resno zavzela za narodopisno raziskavanje. Prišel je v naše kraje Rus in ta je spisal dve razpravi o domovanju in žitku kranjskega, posebe gorenjskega kmeta. Ta mož je Haruzin.²⁾

Kakor je pred desetimi leti dr. Murko opozoril na to stran kulturne naše zgodovine in dal temu raziskavanju pravec s svojo študijo o praški razstavi, tako je stopil sedaj pred znanstveno javnost z obširnimi in temeljitimi delom te stroke. Menim s tem njegovo gori omenjeno nemško razpravo o jugoslovanski hiši.

Pisatelj se ne peča samo s slovensko hišo, temveč je študija osnovana kot nekaka popolnitev Meringerjevih razprav o ljudski hiši v Bosni in Hercegovini.³⁾ Dr. Meringer, vseuč. profesor v Gradcu, je dokazal, da bosanska hiša v bistvenih delih pripada tisti stari srednjeevropski kulturi, ki je skupna Germanom in enemu delu Slovanov. Murko se je s tem vprašanjem še intenzivneje pečal, iskal je dokazil za to trditev tudi pri ostalih južnih Slovanih v Srbiji, Bolgariji, Črni gori, Hrvatski in naposled tudi pri Slovencih. In kaj je uspeh teh obsežnih in temeljitih študij? Odkritje, da segajo valovi gornje nemške hišne kulture prek dobršnega dela slovenskega ozemlja tja doli čez Hrvatsko, Slavonijo in Bosno tja noter v Črno goro, Novi pazar in do bolgarsko-srbske meje.

V čem pa obstoji bistvo te hišne kulture? V hiši z dvema ognjiščema⁴⁾ (Zweifeuerhaus). Taka hiša ima dva bistvena dela: prostor za ognjišče (veža, kuhinja) in prostor za bivanje (soba, izba, hiša v omejenem pomenu, v kateri je tudi peč). V tem se loči od romanske hišne kulture. Leta pozna hišo le z enim ognjiščem (kaminom — Einfeuerhaus). To sta torej dva hišna tipa, ki prihajata

¹⁾ Narodopisna razstava češkoslovanska v Pragi leta 1895., Letopis Matice Slovenske za leto 1896. str. 75.—137.

²⁾ V peterburškem listu „Živaja Starina“ l. 1902. razprava o kranjskem kmetu in njega stavbah in v istem listu l. 1903. „Bivališče gorenjskega Slovenca“.

³⁾ Das volkstümliche Haus in Bosnien und Herzegowina. Wien 1900. in Die Stellung des bosnischen Hauses und Etymologien zum Hausrat. Wien 1901.

⁴⁾ Ognjišče v pomenu prostor, torišče, kjer se kuri, naj si bo to peč (zaprt prostor) ali odkrito ognjišče (ognjišče v ožjem pomenu).

pri jugoslovanskih seliščih v poštev: nemška hiša dvoognjiščnica in romanska samoognjiščnica. Velika večina slovenskega ozemlja spada v okrožje gornje-nemškega hišnega tipa, tako da je slovenska hiša le posredovalna, prehodna stopnja k bosanski, oziroma hrvatski in srbski kmetijski hiši. Vpliv romanske hišne kulture pa se kaže v južnih delih Goriške, na Krasu in sploh na Primorskem, pač tam, kjer vpliva laška kultura tudi v drugih ozirih. Ta kultura pa sega še dalje na jug: v Hercegovino, Črno goro in Albanijo, torej na ozemlje, ki se sploh nagiblje k italijanski kulturni sferi.

Poudariti je treba tudi zaključke, ki izvirajo iz omenjenih dejstev: „Ker segajo kulturni valovi višje nemške dvostanične hiše (Küchen-Stubenhaus) od Alp prek Hrvatske in Ogrske celo tja do Črne gore in Bolgarske, moramo iz tega znamenitega in nikakor malenkostnega dejstva sklepati, da tudi srednjeevropski vplivi na Jugoslovane južno od Save in Drave niso novejšega postanka in se ne kažejo samo vnanje na nekaterih mestih srednjeveškega tipa.“¹⁾

S tem bi bili v glavnih potezah označeni prvi dve poglavji Murkove razprave: I. Zadevna slovanska literatura in II. Meringerjevi razpravi o bosansko-hercegovski hiši. „Gornjenemška“ hiša v sosednih deželah. —

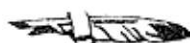
Najzanimivejše za nas Slovence je tretje poglavje: Slovenska hiša. Pisatelj sam je imel priliko na svojih potovanjih in planinskih turah proučevati značaj hiš na slovenski zemlji. Najčešče se sklicuje na hišne tipe na Pohorju, v Slov. Goricah, v Bohinju, sploh v gornji savski dolini, potem v Beli Krajini in na Koroškem. Sicer se prilično omenjajo skoro vsi slovenski okraji, vendar utegne kdo pogrešati dolenske, ribniške, škofjeloške hiše. Pisatelj sam pravi,²⁾ da razprava ni vseobsežno popolna, da objavi za sedaj le poglobitve podatke svojih študij. Ta izjava kakor tudi ona, da tekom naslednjih let ne bo utegnil priti do večjega dela na tem polju, nas vsaj opravičuje do nade, da vsaj v doglednem času pošlje v svet obsežno kulturno sliko slovenske hiše. Toliko je sedaj dognano, da nimamo samobitne slovenske hiše, ampak da je naša kmetiška hiša istega značaja ko sosednja gornjenemška, manjši del slovenskega ozemlja pa pripada romanskemu kulturnemu območju. Dvostanični tip je vobče osnova hiše, najsi se je še dalje razvila v horizontalni ali vertikalni smeri. Na planem, v ravnini je dobila tipična dvostanična

¹⁾ Murko, op. c. II. 329.

²⁾ o. c. III., 13.

oblika prizidke pri tleh: k sobi so prizidali čumnato, kamro ali pa so sobo predelili v dva ali več prostorov. Tudi na nasprotni strani sobe so hišo lahko podaljšali, tako da je ostala veža na sredi poslopja. Vežo samo (v širšem pomenu) so razdelili: en del so določili za kuhinjo, prostor za ognjišče, često z zidom predeljen od veže (v ožjem zmyslu). V planinskih krajih, posebno na Gorenjskem, se je hiša razvila tudi v vertikalni smeri.

(Konec prihodnjič.)

Svetonočno hrepenenje.

I.

<p>Z bogastvi neizmernimi prišel bom k tebi nocoj, prišel bom in objel te bom z rokami vernimi!</p> <p>Okrog vratu, okrog pasu te zvezal bom z rokami, in moja boš z mladostjo vso, z ljubezni vročimi željami...</p>	<p>O, to bo lep današnji večer, kot sveti božični čas, kot pravljice polnočnih ur, kot zime srebrni obraz!</p> <p>O ljubica, opolnoči sam bežal bodem, sam — kot hladni, ledeni božični čas po mestu bogvekam! . . .</p>
--	--

II.

Prišel bo Božič, prišla bo noč
in jaz bom šel na sladko pot,
s svečico v roki čez beli sneg
šel bom tiho polnočno pot . . .

Pa nihče ne ve, kod,
in nihče ne ve, kam
šla bo moja pobožna pot
pozdravljat svečani, božji hram.

O tja čez Božič bogvekam,
tja na toplo južno stran,
šla bo daleč, daleč naprej
čez mirni polnočni ocean

Hiša pri Jugoslovanih, posebe pri Slovencih.

Poročilo o dr. M. Murkovi razpravi „K zgodovini kmetiške hiše pri južnih Slovanih“.

Spisal Jos. Wester.

(Konec.)

animiv pojav v hišnem sistemu so dimnice. Pisatelj omenja, da se je ta sicer pristno nemški gradbeni običaj ohranil le še ob nemški jezikovni meji na Štajerskem. Dimnica je soba, v kateri se res dim kadi; v njej ni zaprte, obzidane peči, ampak le velika pečnica s prostim ognjiščem (zidom) za kuhanje. Za pojasnilo o dimnici služijo v razpravi štirje načrti dimnic; zelo instruktivno bi bilo, če bi bil pisatelj podal tudi sliko notranjosti take dimnice. Na Koroškem, kjer so Slovenci še v tesnejši dotiki z nemškimi sosedi nego na Štajerskem, nimajo dimnice v slovenskem delu dežele razen na vzhodni strani, ki meji ob Štajersko. Na prvi hip se čudno vidi, da Slovenci v Zilski dolini ne poznajo dimnice, da pa je pri njih nemških sosedih v gornji Zilski dolini običajna. Pisatelj sam poudarja, da je redek tak primer za dejstvo, da se hišni tip tako tesno ujema z narodnostnimi odnošaji. Sicer pa pomeni dimnica proti navadni gornjenemški hiši nižjo stopnjo kulturnega stanja, saj imajo razen ljudi, katerih pravo zbirališče je dimnica, vanjo dostop tudi domače živali: tu molzejo krave, tu krmijo pujske.

V IV. poglavju razpravlja Murko o razvoju hiše, o spalnici (kamri), pristranskih hišicah, o hišah na polju in na planini. Hrvatje in Srbi nimajo spalnic v tem pomenu besede, kakor da bi jim bil v ta namen nalašč odmenjen prostor, ker večjidel služi v to veža, t. j. prostor, kjer je ognjišče, ali pa izba, kjer bivajo sicer le po zimi. Spalnica gorenje-nemškega tipa se nahaja le pri Slovencih in in še to ne povsod. Za ta prostor rabijo po raznih krajih razna imena, večjidel tujke: kamra, štibelec, cimer, čumnata. Sploh so v tem oziru tujke pri Jugoslovanih kaj mnogoštevilne. Deli hiše, nje oprava, kuhinjsko orodje itd. imajo dostikrat izposojeno ime. Murko je posvetil V. poglavje temu vprašanju, vendar se ne spušča v vse podrobnosti, ker bi sicer moral seči daleč prek mej, ki si jih je

zastavil za svojo razpravo. Proti koncu tega poglavja pravi:¹⁾ „Število nemških tujk, nanašajočih se na hišo in pohištvo, je pri Slovencih jako veliko; to se strinja z njih geografskimi, zgodovinskimi in socialnimi odnošaji; tudi na Hrvaškem in v Slavoniji ni neznatno, tudi tu se pozna vpliv zemljepisne lege, nekdanje nemške vojaške uprave (do leta 1881.) in nemških naselbin v vzhodni Slavoniji ter v Banatu. Onostran Save in Donave pa je v navadi čudovito malo tujk in še te so izposojenke iz najstarejše dobe.“ — S tem je Murko ovrgel povprečno trditev Meringerjevo, da je v Bosni „vsak kos pohištva gornjenemški“. ²⁾

V končnem (VI.) poglavju nam podaje Murko zanimiv ekskurz o jugoslovanski mizi, o nje obliki, stališču in imenu. Razlaga izraze miza, stol, sofra, sinija, trapeza, tabla, mentrga i. t. d. Besedo miza tolmači kot izposojenko iz stvn. mias, mies, ne pa, kakor Miklošič, naravnost iz lat. mensa. Murkovo razlago podpira tudi dejstvo, da imajo besedo miza izmed Jugoslovanov le Slovenci.

S svojim delom je podal Murko trdno osnovo za nadaljnje proučevanje slovenske hiše. Folklorski odsek³⁾ pri „Slovenski Matici“ je prevzel nalogo, da zbira dokumente naše domače kulture. Delo se bo moralo razdeliti na sličen način, kakor je odbor za publikacijo „Avstrijske narodne pesmi“ pravkar izdal povpraševalno polo o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih. Čujemo, da zgodovinsko društvo v Mariboru tudi že pripravlja knjižico, ki bo dajala navodila za tako nabiranje narodnega blaga, kakor imajo Hrvatje že izborno sestavljen navod za proučevanje narodnega življa.⁴⁾ Le tem potem, da se vzbudi v vseh inteligentnih slojih, ki prihajajo v tesnejšo dotiko s preprostim ljudstvom, zanimanje za naše žive in hirajoče starine, se more doseči popolnost takih zbirk in temeljitost tozadevnih razprav. Saj bo kdo celo v tako natančnem delu, kakor je dr. Murkovo, pogrešil marsikako stvar, ki je pisatelj ne omenja:

¹⁾ Murko, op. c. V, 110.

²⁾ Pri tej priliki bodi naše občinstvo opozorjeno na najnovejši Murkov članek „Kroaten und Serben“ v „Oesterr. Rundschau“ IX, št. 4. z dne 15. decembra 1906. Pisatelj govori tu med drugim obširno o kulturnem edinstvu in soodnosnosti Hrvatov in Srbov.

³⁾ Ime „folklorski“ v tej zvezi dr. Murku ne ugaja, kakor je omenil v „Časopisu za zgodovino in narodopisje“, III. letn. str. 224., češ, da je premalo obsežen, ker meri le na eno stroko narodopisja. Morebiti bi se nazival bolje: narodopisni odsek.

⁴⁾ Osnova za sabiranje i proučevanje gradje o narodnom životu. Napisao dr. A. Radić. (Preštampano iz II. sveska „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“.) Zagreb 1897.

lina, ješterlih, istje (isteje), hišterna (soba za služinčad v gradovih in večjih posestvih), tnaló, svislí, senica, kozelc i. t. d. Dolenjec vinsčák strogo loči zidanico od hrama. Obe imeni sta v rabi za vinsko klet v vinogradu ali v gorici: hram je vselej lesen, zidanica pa vsa ali vsaj deloma zidana. Nabrati se bo dalo še veliko o notranjem in zunanjem okrasju hiše.¹⁾ Samo pričeti je treba, da stvari „konca ne vzamejo“, da se poslužim besed dr. Merharja iz njegove feljtonske razpravice o domači umetnosti.²⁾ Murko končno sam izpodbuja k takemu znanstvenemu delu, češ, če imajo že staroklasiški filologi učne zbirke in knjige svojih realij, koliko bolj jih je treba modernemu filologu, da se mu ne bo zdelo, kakor da tava v temi po svoji stroki, ako se ne bavi hkratu tudi z realnimi študijami o svojem narodu.

¹⁾ Tak okrasek so tudi prtíči ali prtíčki, ki doslej menda še niso nikjer omenjeni, niti v kaki zbirki nabrani. To so popirnate pole, lepo izrezljane in nazobčane, okrašene s slikami kmetskih umetnikov. Tak prtíč pripno na prednji rob deščice, na kateri so postavljene jaslice v božični dobi, s tem zastro spodnjo stran jaslic, ker bi se sicer videlo le v temni mrtvi kot. V Pleteršnikovem slovarju nista omenjena ne „prtíč“ v tem pomenu, ne „prtíček“.

²⁾ Dr. Ivan Merhar, Umetnost na kmetih v ilustr. narodnem koledarju za leto 1907., str. 120–134.

Kralj Matjaž in Alenčica.

Kralj Matjaž in Alenčica

jadrna šarca jezdita,
jezdita jadrna šarca dva skozi gozd zelen.

Deklici pade v srce bolešt,
kakor iz daljnih dalj težka vest,
segel je bajnih glasov šelešt v zeleneči sen.

„Groza je v senci strmečih hoj . . .
Reci, razloži mi, vitez moj:
pot je izgubil nebeški soj in je mrknil plah . . .“

„Nič se ne boj, golobica ti!
Kaj bi ti ledenela kri:
sladka usoda ti govori tu o črnih gorah.

Tajnosti poln ti šepet šepeta; ,
ura velika že plava z neba,
ko boš sredi gozda šumečega žena mojá!“

Vladimir Levstik.